

Gebiedsplan Natuurlandgoed Zonnestraal

Werkssessie 28 september 2023 – Cultuurhistorie en tijdslagen

1. Welkom – Wouter Groote

Wouter Groote heet alle aanwezigen welkom en geeft een korte toelichting op het gebiedsplan. Het plan geeft voor een langere termijn richting aan ontwikkelingen op het landgoed. Het geeft aan welke problemen en kansen er zijn en hoe deze op een integrale manier opgepakt kunnen worden. Het gebiedsplan vormt een onderlegger voor een nieuw op te stellen bestemmingsplan (dat vanaf 2024 overigens omgevingsplan heet).

Voor het opstellen van het gebiedsplan wordt een participatieproces doorlopen, zodat alle belanghebbenden mee kunnen denken. Daarvoor is inmiddels een nieuwe website online: www.natuurlandgoedzonnestraal.nl.

2. Wat brengt jou hier?

In overleg met de gemeente Hilversum is een aantal organisaties uitgenodigd. Niet alle organisaties hebben gereageerd op de uitnodiging. Paar waren verhinderd. Ook sluit een aantal bewoners aan. De volgende organisaties waren aanwezig: bewonersvereniging Zonnestraal, Stichting Erfgoedhuis Hilversum, Cuypersgenootschap, commissie cultureel erfgoed Historische Kring Hilversum, gids / beheerder Zonnestraal, Stichting De Hof, Steengoederfgoed.

Cultuurhistorie

1. Welkom
2. Wat brengt jou hier?
3. Waarom een nieuw gebiedsplan?
4. Analyse
5. Samen rond de kaart
6. Vervolgstappen

3. Waarom een nieuw gebiedsplan? – Andries Geerse

Zonnestraal is omvangrijk (96 ha), divers en met verschillende functies. We willen een gezond toekomstperspectief maken voor het gehele landgoed.

Het plangebied moet nog worden bepaald. Wellicht wordt het ruimer dan alleen de grond die in eigendom is van Zonnestraal en betrekken we bijvoorbeeld ook het bunkerdorp erbij. Daarover gaan we nog in overleg.

Cultuurhistorie

3. Waarom een nieuw gebiedsplan?

- Convenant
- Duurzame instandhouding
- Andere tijden, nieuwe vragen
- Herstel samenhang landgoed
- Biodiversiteit staat onder druk
- Financieel perspectief

Het eigendom Zonnestraal wil de samenhang weer terugbrengen, het landgoed als geheel weer goed laten functioneren op een financieel gezonde basis. Duurzame instandhouding en de ontwikkeling en beheer van cultureel historische erfgoed zijn belangrijke uitgangspunten.

De instandhouding van het landgoed vergt nogal wat. Verkoop van onderdelen om dit op de lange termijn mogelijk te maken, is geen optie omdat dit alles nog meer fragmenteert. De eigenaren zien dat niet als duurzame instandhouding.

Net als in andere delen van Nederland staat de biodiversiteit onder druk. Op een aantal onderdelen kunnen we minder direct invloed uitoefenen, zoals verdroging en de stikstofproblematiek. De onrust die wordt ervaren en die ook druk geeft op biodiversiteit, hebben we wel meer zelf in de hand. Zoals het verminderen van snelheid van auto's en de loslopende honden. Het is evident dat Zonnestraal een belangrijke schakel is in het Natuurwetwerk Nederland (NNN). Het gaat daarbij niet alleen om het bos en de heide, maar de provincie heeft de enggronden ook aangemerkt als Belangrijk Provinciaal Landschap (BPL).

Het initiatief om een gebiedsplan op te stellen komt voort uit een convenant dat de gemeente Hilversum en Zonnestraal met elkaar hebben afgesloten met als doel om voorgedragen te worden als Unesco Werelderfgoed. De eigenaren vinden het jammer dat dit niet is gelukt. Wie weet verandert de kijk van de overheid hierop nog een keer, maar die kans lijkt klein. Het had veel aandacht kunnen genereren. Niet alleen onder mensen die Zonnestraal al kennen.

Andries Geerse en Wouter Groote zijn tevens de plannenmakers van de herontwikkeling van De Hoorneboeg. De gemeente vindt de wijze waarop deze buitenplaats is ontwikkeld een goed voorbeeld en zo kwam de samenwerking met Zonnestraal tot stand.

Een deel van de opgave lijkt hetzelfde: de visie gaat over het volledige gebied, beide landgoederen hebben een heel eigen oorspronkelijkheid en ook de zoektocht naar een gezonde financiële drager was bij De Hoorneboeg een belangrijk doel

Verschil: De Hoorneboeg is altijd een afgesloten gebied geweest. Dat maakt het gemakkelijker. Zonnestraal is veel opener en toegankelijker (geweest) en hoewel dat ook uitdagingen met zich meebrengt, willen zowel de eigenaren als de gemeente dit zo houden. De gelaagdheid en omvang van Zonnestraal is ook groter met veel belanghebbenden.

4. Analyse – Andries Geerse

De analyse laat 3 uitgangspunten zien waar het gebiedsplan zich op richt: Sense of Health, Sense of Place en Sense of Nature.

Sense of Health:

De geschiedenis van de laatste periode is met gericht geweest op zorg en gezondheid. Gezond worden en gezond blijven, voor iedereen, is nog steeds een actueel vraagstuk. We zoeken naar manieren om dit concept op een eigentijdse manier te ontwikkelen.

Dat is best een zoektocht. We hebben al wel contact met een aantal organisaties met ideeën die mogelijk goed aansluiten.

Sense of Place:

Het rijke verleden van Zonnestraal is nog steeds zichtbaar. Deze unieke en bijzondere kwaliteiten brengen we graag opnieuw tot leven. We zoeken naar een samenhang op het landgoed met een maatschappelijke betekenis waar mensen zich weer mee verbonden voelen.

We zien 5 belangrijke tijdslagen:

1. Ontstaansgeschiedenis van de IJstijd en sporen van eerste gebruik uit de prehistorie
2. Emtinckbos: geometrische bosverkaveling uit de periode van de houtproductie
3. Pampahoeve: inclusief het romantische padenstelsel en de bosjuwelen
4. Tweede Wereldoorlog: Bunkerdorp en Fliegerhorst
5. Sanatorium: met oa Duikersensemble, nazorgwoningen, werkplaatsen en het genezende landschap

Sense of Nature:

Dit richt zich op het herstel van de bossen, de heide en de landbouwgebieden tot een veerkrachtig systeem. Hier spelen thema's als biodiversiteit, verdroging en verzuring. Dat de natuur achteruit gaat, is hier en daar al zichtbaar. Vooral de naaldbomen hebben het zwaar. We hebben over dit thema contact met diverse organisaties, waaronder het Waterschap dat op dit moment bezig is om een integrale visie voor het hele Gooi op te stellen.

4. Analyse

OUDE WAARDEN, NIEUW CONCEPT

Zonnestraal wordt een plek waar mensen gezonder, gelukkiger en langer leven. Toen het wereldberoemde sanatorium in 1928 gebouwd werd, was Zonnestraal de bakermat van vernieuwing in de gezondheidszorg. Wij willen op die unieke geschiedenis voortbouwen. Gezondheidszorg is meer dan het genezen van mensen. Preventie voor het lichaam én de geest wordt steeds belangrijker. De hedendaagse mens heeft behoefte aan een betekenisvol leven en natuur en kan dat op ons natuurlandgoed vinden. Wij hebben de ambitie om het landgoed weer naar de top te brengen als plek voor een 'rebalancing' leefstijl met alle kennis, experimenten en behandelingen die daar voor nodig zijn. Een ontspannen plek waar iedereen welkom is!

4. Analyse Cultuurhistorie – Andries Geerse

Herstel en duurzaam beheer van cultuurhistorie vormen belangrijke uitgangspunten voor het gebiedsplan. In de sheet zijn 5 onderwerpen opgenomen die we in het licht van cultuurhistorie als belangrijke aandachtspunten zien.

Landgoed Zonnestraal is een historische eenheid

Dat willen we graag weer meer tot ontwikkeling brengen. Niet alleen tussen de verschillende onderdelen (bos, heide, agrarische gronden, paden en gebouwen), maar ook in sociaal opzicht: tussen iedereen die hier woont, werkt of op bezoek komt.

Rijks- en gemeentelijk monument

Veel elementen op Zonnestraal hebben een beschermde status (rijks- en gemeentelijke monumenten). Wij willen graag de waarde van het gehele ensemble centraal stellen – dus het gehele landgoed.

4. Analyse

- Landgoed Zonnestraal is een historische eenheid.
- Geen UNESCO, wel Rijksmonument en gemeentelijk monument.
- Landschapsherstel in het kerngebied rond Duiker's Ensemble.
- Het completeren van het ensemble als conceptuele opgave.
- Verbeteren van de vindbaarheid met o.a. bezoekerscentrum.

1. Landgoed Zonnestraal is een historische eenheid.

2. Geen UNESCO, wel Rijksmonument en gemeentelijk monument.

Landschapsherstel

Dit is al lang een wens van diverse overheden. Een van de knelpunten in het landschap is de locatie van Zonnehoeve – het verstoort diverse cultuurhistorische structuren.

We onderzoeken daarom de mogelijkheid om Zonnehoeve te verplaatsen. Ook vanuit het oogpunt van Hilverzorg (veranderende visie op zorg en de kwaliteit van het gebouw) is deze vraag aan de orde. Het is een omvangrijk geheel en biedt nu plek aan 140 dementerende bewoners. Zonnehoeve is onze 'magnus opus'. Verplaatsing brengt nieuwe kansen teweeg

Het completeren van het oorspronkelijke ensemble

Het oorspronkelijke ontwerp van het Duikersensemble laat 5 paviljoens zien rondom een heidetuin. Hiervan zijn 3 uiteindelijk gerealiseerd.

Het is een interessante vraag om te onderzoeken of we ideeën rondom het realiseren van de resterende 2 gebouwen mee kunnen nemen in het gebiedsplan. We leggen het in dit stadium graag als onderzoeksvraag voor. De Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE) is hier natuurlijk een belangrijke partij in. Zij hebben aangegeven deze gedachte conceptueel interessant te vinden.

De RCE zegt ook: neem het duurzaamheidsaspect (energieverbruik) van de bestaande gebouwen mee in de visie. Duikers werk omvatte ook studies naar technische systemen, zoals ventilatie en verwarming. Dus over de bestaande gebouwen zijn we ook nog niet uitgedacht.

Verbeteren van de vindbaarheid met o.a. een bezoekerscentrum

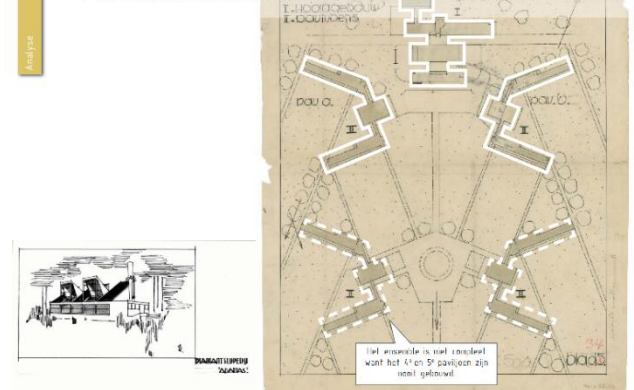
In het convenant tussen de gemeente en Zonnestraal is opgenomen dat Zonnestraal beter vindbaar moet worden. Ook is sprake van realisatie van een bezoekerscentrum. Het is niet nader gespecificeerd als natuur- of cultuurcentrum en we onderzoeken de vraag of een dergelijk centrum er inderdaad zou moeten komen. Het zal geen financieel dragend element zijn en eerder geld kosten. Wat zou hier passen? Wat zou een haalbaar concept kunnen zijn?

[Geopark](#) heeft in een eerder stadium ook wel aangegeven mee te willen denken.

3. Landschapsherstel in het kerngebied rond Duiker's Ensemble.

4. Het completeren van het ensemble als conceptuele opgave.

5. Verbeteren van de vindbaarheid met o.a. bezoekerscentrum.

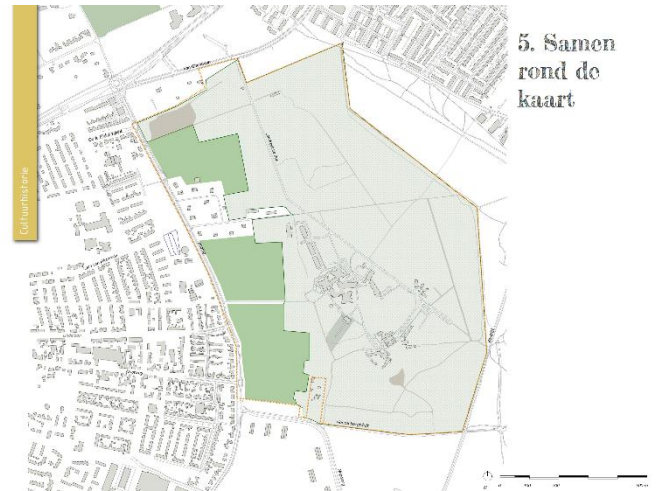

5. Samen rond de kaart

In gesprek over diverse thema's die tijdens de presentatie voorbij zijn gekomen, kwamen de volgende punten naar voren.

Over het ontwerp van Duiker

- In het ontwerp van Duiker zitten al veel belangrijke uitgangspunten die meegenomen zouden moeten worden in het gebiedsplan. Hoe kun je deze uitgangspunten vertalen naar nu? De filosofie van Duiker biedt veel handvatten. Hoe kan je dit een inspiratiebron laten zijn voor nu?
- Wat ook besloten ligt in de filosofie van Duiker: solidariteit, gemeenschap en verbinding. Niet alleen tussen functies en in het landschap, maar ook tussen mensen.

Over het bezoekerscentrum

Gedachten over thema's:

- Een heldere identiteit voor de toekomst van Zonnestraal is belangrijk. Om hier nieuw leven in te blazen, kost tijd. Je kan daarbij terugkijken naar alle tijdperiodes van het landgoed: alles heeft zijn waarde. Het is ook van belang om iets te worden. De vraag is wat daarvoor nodig is?
- Wil je het thema relateren aan de architectuur en staat architectuur centraal of gaat het veel meer over de functie als sanatorium of kan beide?
- De wisselwerking tussen (wereld)architectuur en de ontwikkeling van het gebied (functie en verhaal) kan interessant zijn als focusgebied
- Kan het verhaal over de periode van het sanatorium veel centraler komen te staan? Het Duikersensemble is nu beeldbepalend, maar het verhaal over die periode is nu niet ergens te vinden.
- Er is een keer een idee geweest om in het oude raadhuis een expositie over Hilversum te maken met aandacht voor jonge architectuur (met uitzondering van Dudok omdat daar een museum voor is). Het zou mooi zijn om dat zichtbaar te maken. Liefst ergens waar je het ook kunt beleven. Wellicht als een dependance van Dudok.
- Kan je aandacht geven aan de sociale geschiedenis van de gezondheidszorg.

Overig:

- Een bezoekerscentrum kan ook een tijdelijke aard hebben, met ruimte voor experiment, pilots en uitproberen.
- De internationale allure en de sociale geschiedenis zijn de trekkers van de mensen die op de rondleidingen afkomen.
- Het Dienstbodehuis heeft een schildje ontvangen van de Stichting Pas Op. Het is in 1995 opgeknapt door de afdeling Bouwkunde van de Universiteit van Delft. Dit soort aanleidingen zijn wellicht een mooi opstapje om verhalen te vertellen over de verschillende onderdelen op Zonnestraal.
- De natuur en het landschap zijn op dit moment niet zodanig indrukwekkend dat het een reden is om naar Zonnestraal te komen.

- Van een bezoekerscentrum moet je in financieel opzicht geen wonderen verwachten. De financiële draagkracht die een gezonde toekomst van het landgoed mogelijk moet maken, zit in andere functies op Zonnestraal. Een bezoekerscentrum kost misschien ook meer dan het opbrengt. Vraag is of en hoe dit dan te realiseren?

Verplaatsing Hilverzorg en eigentijdse zorg: hoe kijken jullie daar tegenaan?

- Oorspronkelijk lag hier de plek waar alle paden uit de tijd van de Pampahoeve samenkwamen. Ook lag hier een doolhof en tennisbanen.
- Na de restauratie van het hoofdgebouw is ingezet op het ruimte bieden aan medische functies. Een aantal van deze functies kiest Zonnestraal niet specifiek vanwege de ligging in de natuur of de geschiedenis. Zij zouden op andere locaties wellicht ook goed tot hun recht komen. De setting in het landschap zou eigenlijk ook van toegevoegde waarde moeten zijn voor de bedrijven die hier gevestigd zijn, bijvoorbeeld als het voor cliënten ook belangrijk is om naar buiten te gaan.
- Mensen verbleven hier vroeger voor een langere tijd en verbonden zich met de plek. Dat is nu niet meer of veel minder zo.
- Zonnestraal onderzoekt op het moment mogelijkheden voor een concept dat bijdraagt aan kennis, experiment en samenwerking van ondernemers op het gebied van zorg en gezondheid. De waarden die centraal stonden in de tijd van Duiker komen hier op een eigentijdse manier weer opnieuw naar voren. Preventie en gezondheid spelen daarbij een rol, zowel in de advisering, kennisontwikkeling als in de praktische toepassingen van behandelingen en herstel van individuen en groepen.
- Cultuur en natuur inspireren hierbij als vormen voor gezond blijven en gezond worden (healing environment, herstel).
- De toegepaste architectuur is ook een verbeelding van deze visie. De visie van Duiker was zo helder en compleet. Deze ideeën zijn ook nu actueel: met bijvoorbeeld crowdfunding-principes, solidariteit, inclusiviteit, saamhorigheid, rol van natuur zijn er veel parallellen met de huidige ontwikkelingen. Laat mensen uit allerlei windrichtingen hierin meedoen, in deze Zonnestraal mini-maatschappij, met alle aspecten die die belangrijk zijn.

Overige punten

- Cultuur staat nu nog niet op de lijst. Een aantal landgoederen heeft daarin een bijzonder profiel ontwikkeld, zoals de Hoge Veluwe en Sonsbeek. Wellicht biedt de invalshoek cultuur voor nog meer mogelijkheden?
- Interessant zou zijn: plattegrond met alles dat bedacht is en gerealiseerd/niet gerealiseerd. Wat bijvoorbeeld deze avond voorbij kwam is dat er in de periode van het sanatorium een Diamantslijpschool in aanbouw is geweest, maar nooit afgebouwd is. Ook is in die periode een initiatief genomen voor een openluchtschool (maar niet gerealiseerd).
- Het landgoed is in zijn geheel aan vernieuwing toe.
- Het is belangrijk om steeds het proces in ogenschouw houden. Dat je samen groeit en flexibel blijft. De wereld is constant in ontwikkeling en daar moet je in meegroeien. In feite bestaat er nooit een eindsituatie.

6. Vervolgstappen

Zodra de terugkomsessie gepland wordt, ontvangen alle aanwezigen bericht.

In de tussentijd zijn we altijd bereikbaar. Via de website www.natuurlandgoedzonnestraal.nl of info@zonnestraal.nl

Commissie cultureel erfgoed van de Historische Kring Hilversum geeft aan dat deze organisatie op dit moment nog niet zoveel bij kan dragen. Als de plannen concreter worden, kunnen zij mogelijk advies geven. We nemen de organisatie wel op in de uitnodiging voor de terugkomsessies. Deelname is uiteraard naar eigen inzicht van de organisatie.

6. Vervolgstappen

Oktober ?

Werkessie Thema Natuur en klimaatadaptatie

Woensdag 4 Oktober

2de Bewonersbijeenkomst landgoed Zonnestraal

Lancering website

later dit jaar

Publieksevent

later dit jaar

Terugkomsessies

December

Afronding Gebiedsplan – Ontwikkelstrategie – Participatiebulletin